

Iwona JÓZEFOWICZ*, Hanna MICHNIEWICZ-ANKIERSZTAJN**

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA MIESZKAŃCÓW MAŁYCH MIAST W POLSCE

SOCIAL ACTIVITY OF INHABITANTS OF SMALL TOWNS IN POLAND

DOI: 10.25167/sm.4216

ABSTRAKT: Rosnąca aktywność społeczna mieszkańców Polski, przejawiająca się między innymi członkostwem w stowarzyszeniach, wynika z ich przeświadczenia o realnych możliwościach wpływu na poprawę poziomu i jakości życia w miejscu zamieszkania.

Dotychczasowe badania pozwalają postawić tezę, że poziom tej aktywności jest zróżnicowany przestrzennie m.in. ze względu na wielkość jednostek osadniczych i polaryzację społeczno-gospodarczą kraju (Frykowski i Jażdżewska 2009; Józefowicz i Michniewicz-Ankiersztajn 2020). Wydaje się również, że cechy demograficzne i struktura społeczna mogą odgrywać pewną rolę w poziomie zaangażowania w działalność na rzecz lokalnych społeczności.

Celem opracowania jest próba określenia czynników warunkujących partycypację społeczną mieszkańców małych miast. Analizy dokonano na poziomie gmin miejskich i miejsko-wiejskich (w których liczba ludności miast nie przekracza 20 tys.). Do osiągnięcia zamierzonego celu zastosowano metodę składowych głównych. Wykorzystano zestaw cech demograficznych i społeczno-ekonomicznych dostępnych w BDL oraz dane dotyczące stowarzyszeń zarejestrowanych w KRS.

SŁOWA KLUCZOWE: aktywność społeczna, małe miasta, determinanty aktywności społecznej

ABSTRACT: The growing social activity of Poland's inhabitants, manifested among others by the increased membership in different associations, stems from the conviction that they have real opportunities to improve the standard and quality of life in their places of residence. The research to date suggests that the level of this activity varies spatially, depending on the size of settlement units and the socio-economic polarisation of the country (Frykowski, Jażdżewska 2009; Józefowicz, Michniewicz-Ankiersztajn 2020). It also appears that demographic characteristics and social structure may play a role with regard to the level of involvement in local community activities.

The aim of this study is to determine the factors that condition social participation of small town residents. The analysis was made at the level of urban and urban-rural communes (where the population of towns does not exceed 20,000). The principal component analysis was used to achieve the desired goal. A set of demographic and socio-economic characteristics available from the Local Data Bank and data on associations registered in the National Court Register were used.

KEY WORDS: social activity, small towns, determinants of social activity

* <https://orcid.org/0000-0001-5436-9346>, e-mail: jozefowicz@ukw.edu.pl.

** <https://orcid.org/0000-0003-2119-6877>, e-mail: hanka@ukw.edu.pl.

Wprowadzenie

Obecnie samorządy lokalne (m.in. władze miast) coraz częściej uwzględniają możliwość współdziałania z przedstawicielami lokalnych społeczności, dając im szansę na wyrażanie swoich opinii oraz decydowanie o sprawach dla nich ważnych (Kuchta 2016). Partycypacja społeczna wpisuje się więc we współczesne standardy zarządzania miastami, stanowi istotny element wpływający na efektywność polityki miejskiej (Sobol i Rzeńca 2018), a także znacząco obniża możliwość wystąpienia konfliktów pomiędzy władzami miast a ich mieszkańcami (Leśniewska-Napierała 2019). Wydaje się również, na co zwraca uwagę Szczepańska (2018), powołując się na prace Putnama (1999), a także Lewenstein (2004) i Gorzelak (2001, 2007), że „aktywność obywatelska nie pozostaje bez znaczenia dla ekonomicznego rozwoju społeczności lokalnej i regionu. Udział obywateli w podejmowaniu decyzji na temat gospodarowania lokalnymi zasobami powinien skutkować tym, że decyzje będą w większym stopniu dopasowane do ich potrzeb, gospodarowanie stanie się bardziej racjonalne, a usługi miejskie zyskają wyższą jakość” (Szczepańska 2018, 106). Aby powyższe działania przynosiły zamierzony skutek, ważny jest odpowiedni klimat społeczny oraz budowanie kapitału społecznego tak, by obywatele wykazywali się aktywnością społeczną, m.in. zrzeszając się w grupach i organizacjach w celu realizowania wspólnych interesów i zadań na rzecz środowiska lokalnego (Konecka-Szydłowska 2010).

Dotychczasowe badania i raporty (m.in. Kaczmarek 2005; Markowska-Przybyła 2014; Szczepańska 2018) dotyczące partycypacji społecznej w Polsce wskazują, że aktywność społeczności lokalnych przybiera różne formy i jest uzależniona od szeregu czynników – między innymi takich jak: wielkość jednostki administracyjnej, uwarunkowania ustrojowe i ekonomiczne, istnienie i stan infrastruktury społeczno-organizacyjnej, kontakt z lokalnymi liderami i autorytetami, poczucie tożsamości lokalnej, a także uwarunkowania historyczne i kulturowe danego obszaru. Bodźcem do działania na rzecz rozwoju lokalnego mogą być niekorzystna sytuacja gospodarcza i słabo rozwinięta infrastruktura społeczna lub techniczna, czy też problemy społeczne (bezrobocie, ubóstwo) (Szczepańska 2018).

W świetle powyższych rozważań postawiono pytanie, czy i jakie wskazane w dotychczasowych opracowaniach czynniki mają największy wpływ na aktywność społeczną mieszkańców w jednostkach miejskich liczących do 20 tys. ludności. Tym samym celem niniejszego opracowania jest próba określenia czynników warunkujących partycypację społeczną mieszkańców wybranej grupy miast. Analizy dokonano na poziomie gmin miejskich i miejsko-wiejskich (w których liczba ludności miast nie przekracza 20 tys.). Zakres czasowy dotyczy stanu na rok 2018. Przed przystąpieniem do postępowania badawczego postawiono trzy hipotezy badawcze:

1. Poziom aktywności społecznej jest zróżnicowany przestrzennie m.in. ze względu na wielkość jednostek osadniczych i polaryzację społeczno-gospodarczą kraju.

2. Uwarunkowania demograficzno-społeczne wpływają na poziom zaangażowania w działalność na rzecz lokalnych społeczności.

3. Poziom aktywności społecznej uzależniony jest od sytuacji gospodarczej i sposobu zarządzania w mieście

W niniejszym opracowaniu uwarunkowania demograficzno-społeczne obejmują zespół cech, które mogą wpływać na aktywność społeczną mieszkańców małych miast. Wśród nich znajdują się m.in. liczba ludności, przyrost naturalny, saldo migracji, liczba ludności w wieku poprodukcyjnym, przeciętna miesięczna liczba rodzin pobierających świadczenie, beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej i inne. Przez sytuację gospodarczą i sposób zarządzania rozumie się głównie uwarunkowania związane z dochodami, natomiast sposób zarządzania przejawia się m.in. zarówno zarządzaniem przestrzenią, jak i działalnością mającą na celu aktywizowanie mieszkańców poprzez różnego typu inicjatywy samorządu lokalnego.

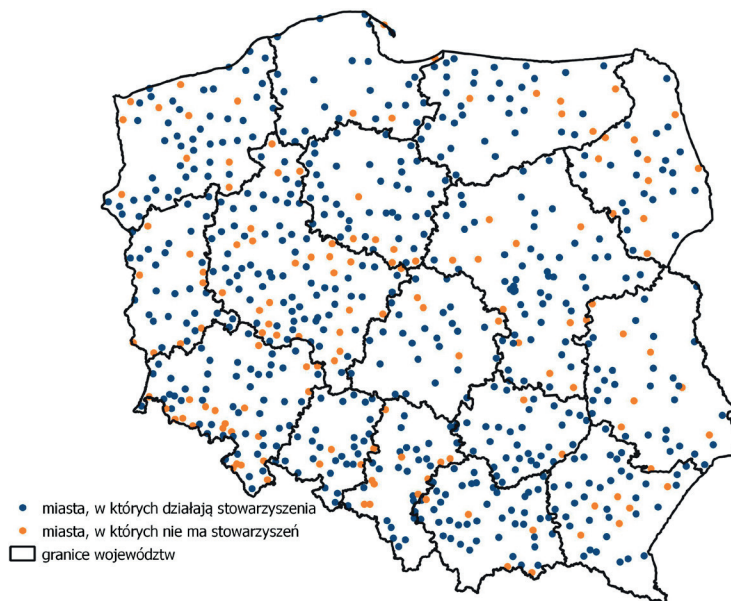
Do osiągnięcia zamierzonego celu i weryfikacji hipotez zastosowano analizę składowych głównych. Metoda ta jest często wykorzystywana w badaniach z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej do określenia współzależności zmiennych. Polega ona na redukcji liczby zmiennych poddanych analizie „przy zachowaniu tak dużej zmienności danych, jak to tylko możliwe” (Czopek 2013, 8). Uzupełniająco wykorzystano typologię Webba, która pośrednio określa decydujące parametry wpływające na ogólny bilans ludności (Długosz 2001, 61) oraz wskaźnik rozwoju wspólnot terytorialnych (W_{rwt}). Do wyznaczenia wskaźnika (W_{trt}) wykorzystano cechy o charakterze destymulant i stymulant. W pierwszej grupie znalazły się: bezrobocie rejestrowane – udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%), oraz stopa ubóstwa wyrażona liczbą beneficjentów opieki społecznej – osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności jednostki (%). W drugiej grupie (stymulanty) znalazły się: przedsiębiorczość – liczba osób prowadzących działalność gospodarczą w stosunku do ogółu osób w wieku produkcyjnym (%), oraz udział dochodów własnych w dochodach gmin w stosunku do całkowitego dochodu gminy uzyskanego w tym samym okresie (stosunek wyrażony w %).

Bazę źródłową stanowiły dane zgromadzone w Banku Danych Lokalnych GUS oraz wykaz stowarzyszeń zarejestrowanych w KRS (stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju lokalnego). Do opracowania wyników wykorzystano oprogramowanie STATISTICA i QGIS.

Wyniki badań

Aktywność społeczna w wymiarze lokalnym może obejmować różnorodne działania – od kształtowania relacji z władzami samorządowymi, przez udział w wyborach, konsultacjach społecznych, działaniach na rzecz potrzebujących wsparcia, po aktywny udział w organizacjach pozarządowych. Punktem wyjścia w niniejszym opracowaniu była analiza liczby i rozkładu przestrzennego funkcjonujących stowarzyszeń zarejestrowanych w KRS, działających na rzecz rozwoju lokalnego. Uzasadnieniem takiego wyboru jest skala oddziaływania – w przypadku tak określonych celów statutowych obejmująca obszar bezpośrednio związany z miejscem prowadzenia działalności.

Badanie objęło 712 jednostek osadniczych – małych miast, które skoncentrowane są głównie w południowej i centralnej części Polski (ryc. 1). Stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju lokalnego funkcjonują w 80% małych miast. Biorąc pod uwagę rozkład przestrzenny, można zauważyć, że najwięcej miast, w których zarejestrowane są wspomniane stowarzyszenia, zlokalizowanych jest w miastach na południu Polski – na Śląsku oraz w Wielkopolsce, na Mazowszu i w południowej części województwa kujawsko-pomorskiego (ryc. 1).

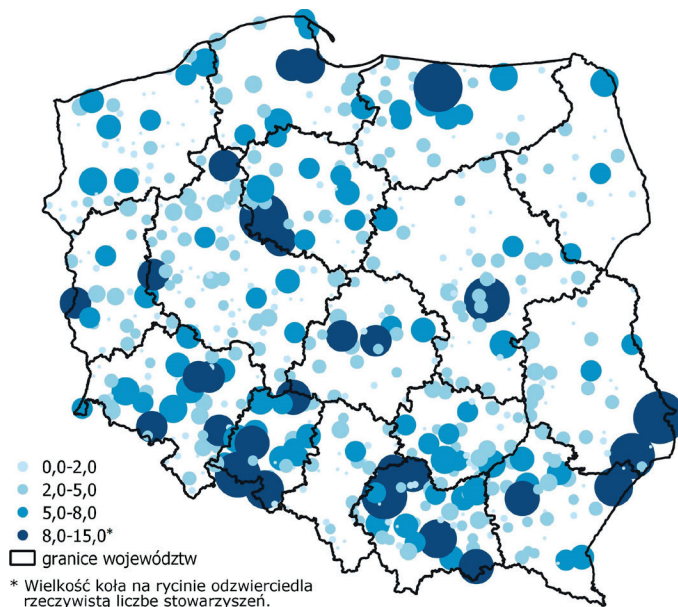

Ryc. 1. Rozmieszczenie małych miast w Polsce (stan na 2018 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl i wykazu stowarzyszeń zarejestrowanych w KRS.

Analizując liczbę stowarzyszeń zarejestrowanych na terenie małego miasta, można stwierdzić, że największą gotowością do pracy na rzecz rozwoju lokalnego charakteryzują się mieszkańcy miast położonych na obszarze południowej Polski, Opolszczyzny, południowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego. Świadczy o tym fakt, iż na tych obszarach w jednym mieście notuje się nawet powyżej pięciu stowarzyszeń (ryc. 2).

Do realizacji postawionego celu badawczego wykorzystano metodę składowych głównych (PCA). W badaniu zastosowano 36 zmiennych o charakterze demograficznym, związanych z sytuacją gospodarczą gmin, poziomem życia mieszkańców, zarządzaniem i gospodarowaniem przestrzenią miasta działalnością samorządów, aktywnością mieszkańców, polityką społeczną, aktywnością społeczną mieszkańców. Dobór cech podyktowany był przede wszystkim przedmiotem badań oraz, w dalszej kolejności,

Ryc. 2. Liczba stowarzyszeń zarejestrowanych w danym mieście w 2018 roku działających na rzecz rozwoju lokalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu stowarzyszeń zarejestrowanych w KRS.

dostępnością danych w BDL. Do wyodrębnienia liczby czynników zastosowano metodę procentu wyjaśniania wariacji (za minimum przyjęto próg pięciu procent), dodatkowo wyodrębnione składowe spełniają kryterium Kaisera (tabela 1).

W postępowaniu badawczym na podstawie macierzy korelacji wyodrębniono pięć składowych głównych, których skumulowany procent wyjaśniania wynosi 49,6%. Największy procent wyjaśniania niosą za sobą składowa I i składowa II (tabela 1).

Tabela 1

Wartości własne dla wyodrębnionych składowych głównych

Składowa	Wartość własna	% ogółu	Skumulowana wartość własna	Skumulowany % ogółu wyjaśnianej wariacji
I	8,431198	22,78702	8,43120	22,78702
II	3,560486	9,62294	11,99168	32,40996
III	2,240237	6,05470	14,23192	38,46465
IV	2,174427	5,87683	16,40635	44,34148
V	1,928078	5,21102	18,33443	49,55251

Źródło: opracowanie własne.

Przy wyodrębnianiu zmiennych do składowych głównych za istotne przyjęto ładunki czynnikowe większe niż 0,5 (tabela 2). Pierwsza składowa istotnie skorelowana jest z ośmioma cechami wyjściowymi. Druga składowa istotnie skorelowana jest z siedmioma, a trzecia z pięcioma cechami wyjściowymi. Kolejne skorelowane są odpowiednio z pięcioma i dwoma cechami (tabela 2).

Tabela 2

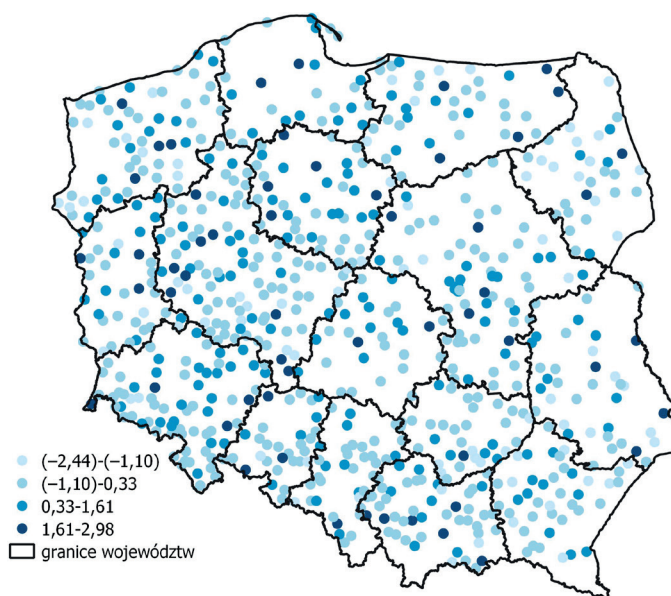
Klasyfikacja zmiennych do wyodrębnionych składowych głównych

Składowa	Zmienna	Ładunek czynnikowy
Składowa I	liczba ludności (wg miejsca zamieszkania)	0,84
	liczba aptek	0,77
	kluby sportowe (liczba)	0,74
	dochody własne gminy łącznie z miastami na prawach powiatu (zł)	0,70
	dotatki mieszkaniowe (liczba)	0,73
	dotatki mieszkaniowe (zł)	0,70
	członkowie grup artystycznych (liczba)	0,69
	liczba centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic na 10 tys. ludności	-0,79
Składowa II	ścieżki rowerowe (drogi dla rowerów) ogółem (km)	0,83
	liczba bezrobotnych (ogółem)	0,83
	przeciętna miesięczna liczba rodzin pobierających świadczenie	0,89
	liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności	0,80
	długość ścieżek rowerowych na 100 km ²	0,78
	plany zagospodarowania przestrzennego ogółem (liczba)	0,73
Składowa III	liczba centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic (własność: sektor publiczny)	0,87
	imprezy (liczba)	0,61
	członkowie grup artystycznych (liczba)	0,53
	grupy artystyczne (liczba)	0,52
	uczestnicy imprez (liczba)	0,50
Składowa IV	przyrost naturalny ogółem	0,86
	przyrost naturalny na 1000 ludności	0,85
Składowa V	dochody na 1 mieszkańca (zł)	-0,72
	liczba podmiotów gospodarcze wpisanych do rejestru na 1000 ludności	-0,72

Źródło: opracowanie własne.

Składowa I określona została mianem „poziom życia ludności”. Przenosi około 22% informacji zawartych w zmiennych wejściowych (sumy wariancji zmiennych wejściowych)

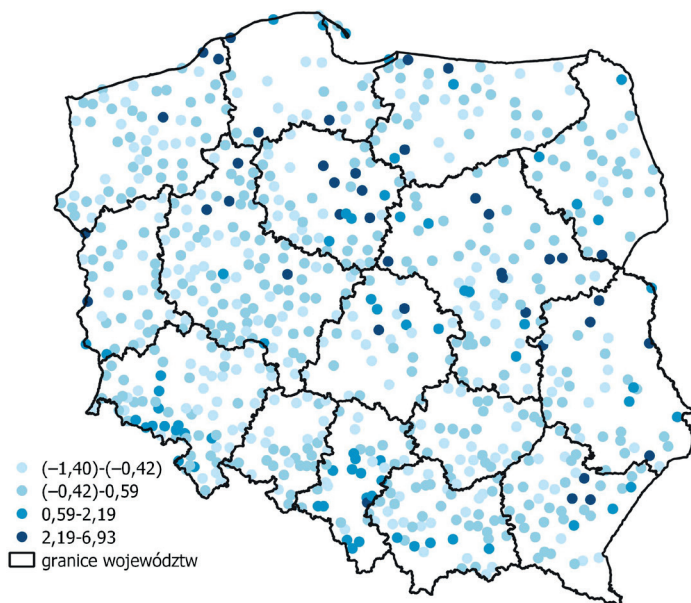
(tabela 1). Obejmuje ona zestaw cech podstawowych dotyczących poziomu życia ludności, tj. dostępności do usług i infrastruktury społecznej, poziomu zamożności mieszkańców, a także poziomu dochodów samorządu. Biorąc pod uwagę analizowaną grupę miast, wyższe wartości składowej I obserwuje się w małych ośrodkach zlokalizowanych w pobliżu dużych aglomeracji (np. Poznań, Warszawa, Wrocław, Łódź, Kraków), co może wiązać się z poziomem rozwoju gospodarczego na tych terenach (wyższe dochody samorządu przekładają się na większe możliwości rozwoju infrastruktury, a co za tym idzie na poprawę poziomu życia). Niskie wartości zanotowano natomiast w miastach zlokalizowanych w gminach miejsko-wiejskich niezależnie od województwa (ryc. 3).

Ryc. 3. Rozkład przestrzenny składowej I (poziom życia ludności)

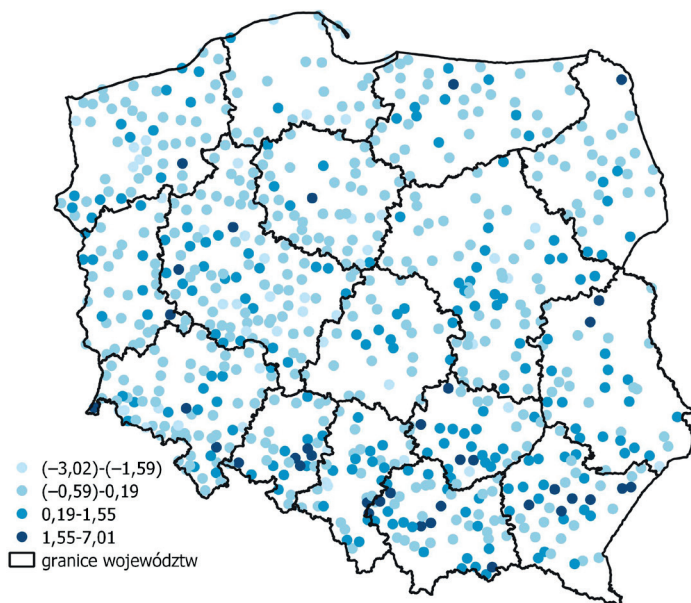
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

Składowa II – „polityka społeczna i polityka przestrzenna”, wyjaśnia ponad 9% zmienności (łącznie ze składową I daje to 32% zmienności wspólnej). Zawiera ona w sobie zmienność dotyczące polityki przestrzennej (cechy związane z rozbudową infrastruktury miasta i planowaniem przestrzennym) oraz polityki społecznej wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ze względu na trudną sytuację materialną. W rozkładzie przestrzennym obserwowany jest względnie równomierny rozkład tej składowej, a jej wartości są relatywnie niskie. Za obszary wyróżniające się można uznać wschodnią część woj. kujawsko-pomorskiego, północną część wielkopolskiego, północną część łódzkiego, śląskiego, a także południowo-zachodnią część woj. dolnośląskiego. Najwyższe wartości składowej II obserwuje się w gminach miejskich, a najniższe w gminach miejsko-wiejskich (ryc. 4).

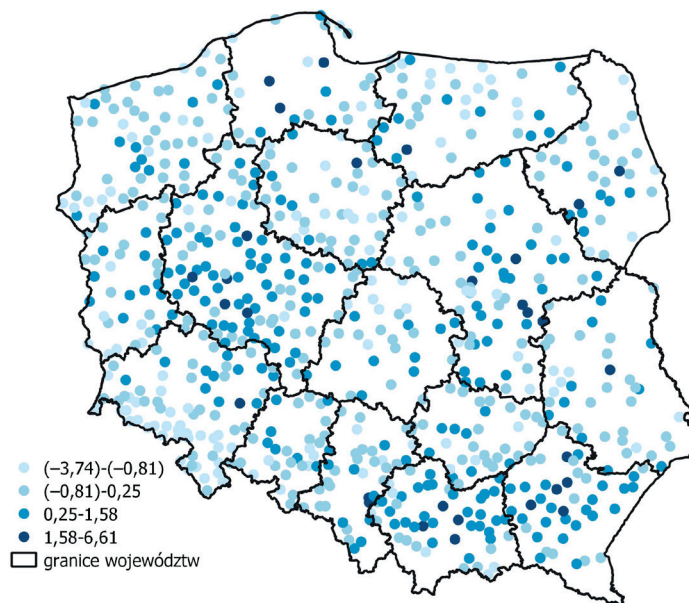
Ryc. 4. Rozkład przestrzenny składowej II (polityka społeczna i polityka przestrzenna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

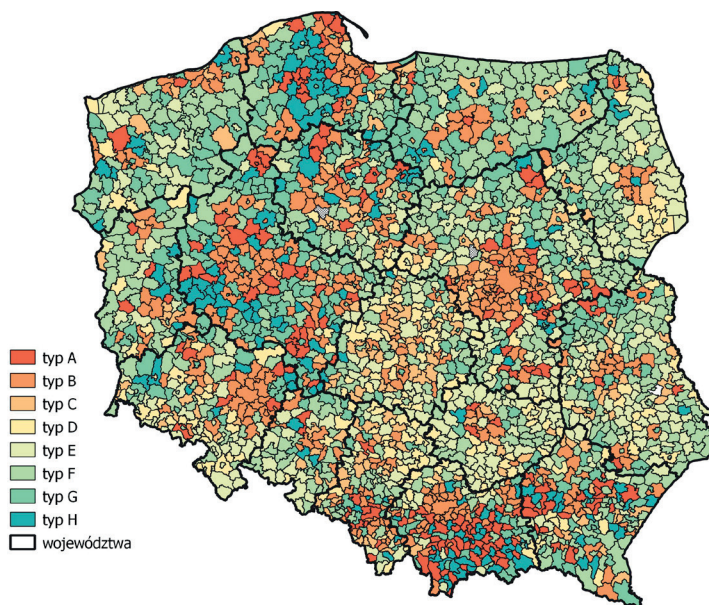

Ryc. 5. Rozkład przestrzenny składowej III (działalność kulturalna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

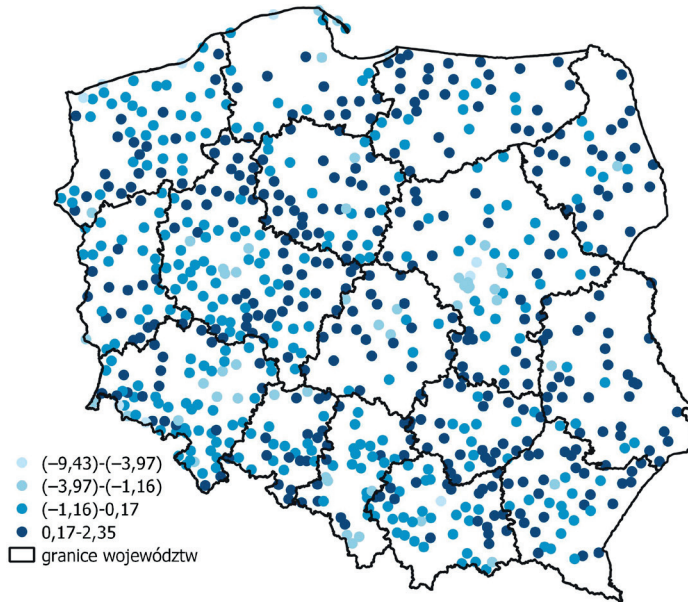

Ryc. 6a. Rozkład przestrzenny składowej IV (sytuacja demograficzna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

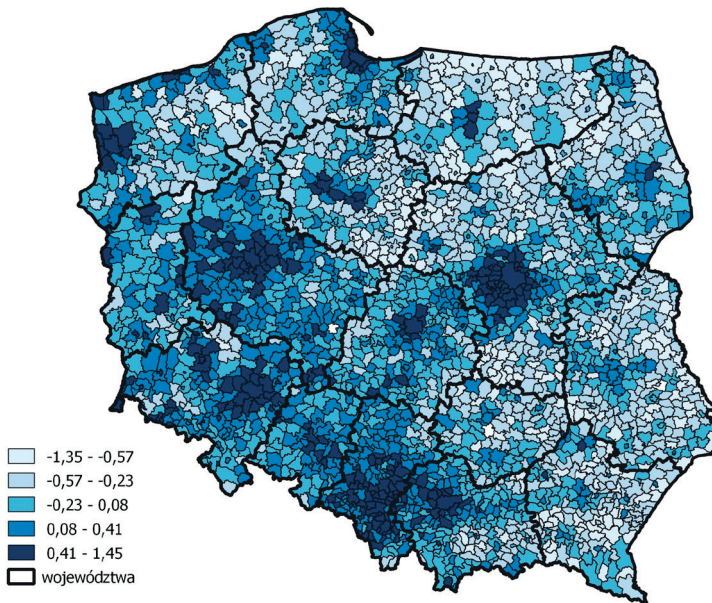
Ryc. 6b. Przyrost rzeczywisty w gminach w Polsce w 2018 r. wg typologii Webba

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

Ryc. 7a. Rozkład przestrzenny składowej V (sytuacja gospodarcza),

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

Ryc. 7b. Wskaźnik rozwoju wspólnot terytorialnych w gminach w Polsce (stan na 2018 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

Składowa III zdefiniowana została jako „działalność kulturalna” i wyjaśnia 6% zmienności. Obejmuje ona cechy związane z liczbą centrów kultury, klubów świetlic, liczbą imprez i ich wielkością (mierzoną liczbą uczestników), działalnością grup artystycznych. Analiza przestrzenna wykazała koncentrację wysokich wartości tej składowej na południu Polski (w woj. opolskim, śląskim, małopolskim i podkarpackim) (ryc. 5). Może się to wiązać z wysokim poczuciem tożsamości kulturowej mieszkańców tych obszarów, przywiązaniem do tradycji kultury regionu oraz chęcią ich podtrzymywania.

Składowa IV określona jako „sytuacja demograficzna” wyjaśnia niespełna 6% zmienności (tabela 1) i jest istotnie skorelowana z dwoma cechami wyjściowymi (tabela 2). Wysokie wartości tej składowej zaobserwowano na obszarach woj. małopolskiego, pogranicza małopolskiego i śląskiego, podkarpackiego, centralnej części Mazowsza i Wielkopolski (ryc. 6a). Rozkład przestrzenny tej składowej jest zbliżony z sytuacją demograficzną gmin w Polsce przedstawioną za pomocą typologii Webba (ryc. 6b). Na obszarach miast należących do typów A–C (charakteryzujących się dodatnimi wartościami przyrostu naturalnego i salda migracji) obserwuje się wyższą aktywność społeczną.

Ostatnia składowa spełniająca kryterium pięcioprocentowego progu wyjaśniania (składowa V) wiąże się z sytuacją gospodarczą małych miast. Podobnie jak poprzednia skorelowana jest istotnie z dwoma cechami. Najwyższe wartości obserwuje się w strefach peryferyjnych województw, np. małopolskiego, śląskiego, wielkopolskiego, mazowieckiego, oraz w centralnych obszarach województw wschodnich czy np. warmińsko-mazurskiego (ryc. 7a). Są to również obszary o niższej wartości syntetycznego wskaźnika rozwoju wspólnot terytorialnych (W_{tt}), określającego, na podstawie czynników stymulujących i destymulujących, poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a więc te o gorszej sytuacji gospodarczej. Natomiast najniższe wartości tej składowej zanotowano w strefach oddziaływania dużych miast i aglomeracji miejskich (ryc. 7b). Może wiązać się to z silnymi powiązaniem funkcjonalnymi małych ośrodków sąsiadujących z dużymi miastami. Tym samym można przyjąć, że panująca w nich relatywnie dobra sytuacja gospodarcza, wpływa hamująco na aktywność społeczną mieszkańców.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania wykazały, że działania stowarzyszeń na rzecz rozwoju lokalnego podejmowane są w zdecydowanej większości małych ośrodków miejskich. Należy jednak zaznaczyć, że poziom aktywności społecznej mieszkańców małych miast mierzony gotowością do działania w ramach stowarzyszeń pracujących na rzecz rozwoju lokalnego jest zróżnicowany przestrzennie. Posiłkując się opracowaniami m.in. Szczepańskiej (2018) i Kaczmarka (2005) dotyczącymi lokalnej aktywności mieszkańców, założono, że partycypacja społeczna może być uwarunkowana sytuacją społeczno-demograficzną i gospodarczą, a także że może na nią wpływać wielkość

ośrodka miejskiego. W procesie weryfikacji hipotez badawczych metodami statystycznymi wyodrębniono pięć składowych głównych, które warunkują aktywność społeczną mieszkańców małych miast. Relatywnie niewielki procent wyjaśniania wariacji (49%) uniemożliwił jednak jednoznaczne określenie czynników wpływających na działania społeczności na rzecz rozwoju lokalnego, przez co należy przyjąć, że hipotezy zostały tylko częściowo zweryfikowane.

1. Hipotezę pierwszą potwierdził częściowo rozkład wartości składowej V (tj. najwyższą aktywnością społeczną wykazywali się mieszkańcy małych miast cechujących się gorszą sytuacją gospodarczą mierzona m.in. dochodami samorządów, natomiast najmniej stowarzyszeń na rzecz rozwoju lokalnego funkcjonowało w strefie oddziaływania dużych aglomeracji miejskich). Potwierdzeniem tego faktu mogą być wyniki analiz Sobiesiak-Penszko i Kotnarowskiego (2012), w których autorzy wskazali, że wysoki poziom aktywności społecznej jest widoczny w gminach cechujących się większym niedorozwojem ekonomiczno-cywilizacyjnym i mniejszą przedsiębiorczością.

2. Hipoteza druga została zweryfikowana poprzez rozkład wartości składowej IV – obszary o wyższym potencjale demograficznym charakteryzują się wyższą aktywnością społeczną. Wydaje się zatem, że sytuacja demograficzna określona m.in. poziomem przyrostu naturalnego może mieć wpływ na liczbę funkcjonujących stowarzyszeń. Świadczą o tym także dotychczasowe badania prowadzone w różnych skalach przestrzennych Brodie i in. (2011) czy Sobiesiak-Penszko i Kotnarowski (2012).

3. Hipoteza trzecia została sprawdzona przez rozkład wartości składowej I i II, związanych z poziomem życia oraz polityką społeczno-przestrzenną w mieście. Wydaje się, że w tym przypadku na aktywność społeczną miał wpływ nie tyle sposób zarządzania miastem oraz poziom rozwoju gospodarczego, co charakter jednostki administracyjnej, bowiem wyższe wartości składowej pierwszej i drugiej notowano w ośrodkach miejskich, niskie wartości natomiast zaobserwowano w miastach wchodzących w skład gmin miejsko-wiejskich.

W wyniku analiz dostrzeżony został również wpływ czynnika kulturowego reprezentowanego przez składową III na poziom aktywności społecznej mieszkańców małych miast. Tym samym autorki zgadzają się ze stwierdzeniem obecnym w pracach badaczy (m.in. Lewicka 2005; Sobiesiak-Penszko i Kotnarowski 2012; Szczepańska 2018), które mówi, że aktywność obywatelska zależy również od cech regionu, w którym się dokonuje, bowiem cechy kulturowe regionu wpływają na poziom i charakter aktywności mieszkańców.

Przeprowadzona analiza statystyczna wskazuje, że w przypadku małych miast funkcjonowanie stowarzyszeń może mieć związek między innymi z panującą sytuacją społeczno-gospodarczą, wielkością ośrodka miejskiego i jego lokalizacją w sieci osadniczej, a nawet uwarunkowaniami historyczno-kulturowymi. Jednocześnie należy podkreślić, że jednoznaczne określenie, które czynniki odpowiadają w większym lub mniejszym stopniu za stopień aktywności społecznej mieszkańców miast nie jest możliwe ze względu na istniejące ograniczenia w dostępie do niezbędnych do szczegółowej analizy danych. W świetle uzyskanych wyników badań wydaje się, że pełna identyfikacja

czynników wpływających na aktywność społeczną miast możliwa jest w połączeniu z badaniami bezpośrednimi (np. z wykorzystaniem technik ankietowych) bądź poprzez analizę studium przypadków.

Bibliografia

- Brodie, Ellie et al. 2011. *Path ways through participation: What creates and sustains active citizenship?* National Council for Voluntary Organisations (NCVO) in partnership with the Institute for Volunteering Research. Dostęp: 20.06.2019. www.pathwaysthroughparticipation.uk.org/resources.
- Czopek, Anna. 2013. Analiza porównawcza efektywności metod redukcji zmiennych – analiza składowych głównych i analiza czynnikowa. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 132, 7–23.
- Długosz, Zbigniew. 2001. Próba dynamicznej typologii ruchu ludności w świetle klasyfikacji Webba na przykładzie województwa małopolskiego. W: *Człowiek i przestrzeń*, red. Bronisław Kortus, 61–70. Kraków: IGiGP UJ.
- Gorzela, Grzegorz. 2001. Zewnętrzna interwencja jako czynniki rozwoju społeczności lokalnej – na przykładzie programu inicjatyw lokalnych. W: *Aktywność obywatelska w rozwoju społeczności lokalnej. Od komunikacji do współpracy*, red. Mirosław Warowicki, Zbigniew Woźniak, 119–133. Warszawa: Muncipium.
- Gorzela, Grzegorz. 2007. *Gospodarcza i społeczna mobilizacja w gminach, 96', 97'*. Warszawa: Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego.
- Frykowski, Maciej i Iwona Jażdżewska. 2009. Rozwój społeczno-gospodarczy gmin a aktywność obywatelska mieszkańców wsi i małych miast województwa łódzkiego. W: *Kapitał społeczny. Partycypacja obywatelska. Rozwój lokalny*, red. Elżbieta Psyk-Piotrowska, 104–128. Łódź: Wyd. UŁ.
- Józefowicz, Iwona i Hanna Michniewicz-Ankiersztajn. 2020. Rozwój społeczno-gospodarczy a aktywność społeczności lokalnych w województwie wielkopolskim. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 52/2020, 29–42.
- Kaczmarek, Grzegorz. 2005. Partycypacja i aktywność społeczna mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. *Świat Idei i Polityki*, 5, 205–226.
- Konecka-Szydłowska, Barbara. 2010. Kapitał społeczny w małym mieście. Przykład Słupcy. *Studia Miejskie*, 1, 261–271.
- Kuchta, Elżbieta. 2016. Aktywizacja mieszkańców małych Miast i obszarów wiejskich Małopolski poprzez lokalne organizacje społeczne. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 279, 132–140.
- Leśniewska-Napierała, Katarzyna. 2019. Budżet obywatelski jako nowy instrument partycypacji społecznej na obszarach wiejskich w Polsce. *Studia Obszarów Wiejskich*, 53, 77–93. DOI:10.7163/SOW.53.6.
- Lewenstein, Barbara. 2004. Zasoby lokalne: Zarys koncepcji. W: *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: III sektor i wspólnoty lokalne w jednoczącej się Europie*, red. Piotr Gliński, Barbara Lewenstein, Andrzej Siciński, 281–301. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN.
- Lewicka, Maria. 2005. Ways to make people active. The role of place attachment, cultural capital and neighborhoodties. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 381–395.
- Markowska-Przybyła, Urszula. 2014. Kapitał społeczny małych miast Polski. *Problemy Rozwoju Miast, Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast*, rok XI, zeszyt III/2014, 29–38.
- Putnam, Robert. 1999. *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Sobiesiak-Penszko Paulina i Michał Kotnarowski. 2012. Partycypacja publiczna w Polsce. Uwarunkowania indywidualne i kontekstowe. W: *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, t. 1, red. Anna Olech, 53–77. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Sobol, Agnieszka i Agnieszka Rzeźca. 2018. Budżet partycypacyjny jako narzędzie polityki rozwoju małych miast województwa śląskiego i łódzkiego. *Space – Society – Economy*, 24, 91–104.

- Szczepańska, Magdalena. 2018. Lokalna aktywność obywatelska – czynniki, pułapki, zróżnicowanie. O wzorach zaangażowania charakterystycznych dla wspólnot mieszkaniowych. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica*, 64, 2018, 105–119. DOI:10.18778/0208-600X.64.
- Świątkiewicz, Wojciech. 2004. Więzy sąsiedzkie i życie publiczne. W: *Obywatel w lokalnej społeczności. Studia i szkice socjologiczne*, red. Marek Szczepański, 39–54. Tychy: Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych. Opole: Uniwersytet Opolski.